ਮਾਣ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ

ਰੋਮ ਰੋਮ 'ਚੋਂ ਕਰੀਏ ਇਉਂ ਸਨਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ,
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ, ਸਾਨੂੰ ਮਾਣ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ।

ਇਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਮਾਂ ਵਰਗੀ ਮਮਤਾ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ,
ਤਪਦੇ ਹਿਰਦੇ ਠਾਰਨ ਵਾਲੀ ਜਿਉਂ ਕੋਈ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੈ,
ਰੱਬੀ ਉਸਤਤ ਵਾਂਗੂੰ ਹੈ ਗੁਣਗਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ,
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ... ...

ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪਾਤਰ, ਸੰਗੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ,
ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਰੱਜ ਰੱਜ ਮਾਣੀ ਸੀ
ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸ਼ੁਕਰਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ... ...

ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਤਾਂ ਹਾਣੀ ਹੈ,
ਤਾਹੀਉਂ ਕਿੱਸੇਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਦਿਲ ਦੀ ਰਾਣੀ ਹੈ,
ਪੀਲੂ, ਵਾਰਿਸ, ਹਾਸ਼ਿਮ ਕਰਨ ਬਖ਼ਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ,
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ... ...

ਹੈ ਅਫ਼ਸੋਸ ਜੋ ਇਸ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਨੇ
ਉਹੀਉ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਨਾਸ਼ੁਕਰੇ, ਜੋ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਅਹਿਸਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ... ...

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਰੋਮ ਰੋਮ : ਕਣ-ਕਣ, ਕਿਣਕਾ-ਕਿਣਕਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ : ਲੂੰ-ਲੂੰ
ਬਖਸ਼ਿਸ਼ : ਕਿਰਪਾ, ਮਿਹਰ, ਦਇਆ
ਤਪਦੇ : ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੇ, ਅਸ਼ਾਂਤ, ਬੇਚੈਨ
ਠਾਰਨ : ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ
ਉਸਤਤ : ਜਸ, ਪ੍ਰਸੰਸਾ, ਸਿਫ਼ਤ, ਤਾਰੀਫ਼
ਸੰਗੀ : ਸਾਥਣ
ਸ਼ੁਕਰਾਨ : ਧੰਨਵਾਦ, ਕ੍ਰਿਤਗਤਾ
ਹਾਣੀ : ਸਾਥਣ, ਹਮਉਮਰ, ਬੇਲੀ
ਤਾਹੀਉਂ : ਇਸੇ ਕਰਕੇ
ਕਿੱਸੇਕਾਰਾਂ : ਕਿੱਸਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ
ਬਖ਼ਾਨ : ਵਿਆਖਿਆਨ
ਰੋਟੀ : ਰਿਜ਼ਕ, ਕਮਾਈ
ਨਾਸ਼ੁਕਰੇ : ਜੋ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਨਾ ਹੋਣ, ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ

ਹਰ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਇੱਜ਼ਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ,
ਇਸ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਘਰ ਹੀ ਜ਼ਿੱਲਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ,
ਕਦ ਕੁਰਸੀ 'ਚੋਂ ਗੂੰਜੇਗਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ... ...

ਬੇਗਾਨੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,
ਹਿੰਦੀ ਮਾਸੀ ਨੂੰ ਵੀ ਝੁਕ ਝੁਕ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,
ਮਾਂ ਰੁਲਦੀ, ਪੁੱਤ ਕਰਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ... ...

ਘਰ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਸੋਹਣਾ ਲਗਦਾ ਹੈ
ਮਾਸੀ ਵੀ ਜੇ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਫਬਦਾ ਹੈ,
ਸ਼ਾਲਾ ਵਸਦਾ ਰਵ੍ਹੇ ਹਮੇਸ਼ ਜਹਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ,
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ... ...

ਕੁਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਬੋਲੀ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਫੈਲੀ ਹੈ
ਉਜਲੀ ਲਿਸ਼ਕੀ ਲਿੰਬੀ ਪੋਚੀ ਰਤਾ ਨਾ ਮੈਲੀ ਹੈ
ਪਦਮਸ੍ਰੀ ਪਾਤਰ ਹੈ ਕਵੀ ਮਹਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ... ...

ਹਰ ਇਕ ਸੁੱਖ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਜੋ ਪਾਂਦੇ ਨੇ
ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਲਿਖਵਾਵਣ ਵੇਲੇ ਕਿਉਂ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਨੇ
ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਰ ਰਹੇ ਇਹ ਨੁਕਸਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ... ...

ਉਂਜ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ ਧਾਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ,
ਲੱਚਰ ਗੀਤਾਂ ਕੀਤੀ ਮੈਲੀ ਸਾਖ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ,
ਸੋਹਣੇ ਗੀਤਾਂ ਸੰਗ ਕਰੀਏ ਸਨਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ... ...

ਮੈਨੂੰ ਇਸਨੇ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣੀ ਜਦ ਸਿਖਲਾਈ ਸੀ,
ਜੀਵਨ ਮੇਰੇ ਨੇ ਸਚਮੁਚ ਇਕ ਲਈ ਅੰਗੜਾਈ ਸੀ,
ਹੋਂਦ 'ਰਫ਼ੀਕ' ਦੀ ਮਾਨੋ ਹੈ ਵਰਦਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ,
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ... ...

ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਰਫ਼ੀਕ

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਜ਼ਿੱਲਤ : ਬੇਕਦਰੀ, ਬੇਪਤੀ, ਖ਼ੁਆਰੀ, ਨਿਰਾਦਰੀ

ਫ਼ੁਰਮਾਨ : ਹੁਕਮ, ਆਦੇਸ਼, ਆਗਿਆ

ਰੁਲਦੀ : ਦੁਰਗਤੀ, ਭਟਕਦੀ

ਫਬਦਾ : ਜਚਦੀ, ਸੁੰਦਰ ਲੱਗਦੀ

ਕੁਲ : ਪੂਰੀ

ਉਜਲੀ : ਚਮਕਦਾਰ, ਨਿਰਮਲ, ਸਾਫ਼

ਲਿੰਬੀ ਪੋਚੀ : ਲਿਪ-ਪੋਚ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ

ਪਦਮਸ੍ਰੀ : ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂ

ਸਾਖ : ਇੱਜ਼ਤ, ਇਤਬਾਰ

ਅੰਗੜਾਈ : ਕਰਵਟ, ਤਬਦੀਲੀ

ਧਾਕ : ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ, ਮਸ਼ਹੂਰੀ, ਪ੍ਰਭਾਵ, ਦਾਬਾ

ਰਫ਼ੀਕ : ਦੋਸਤ, ਹਮਖਿਆਲ

ਟਿੱਪਣੀ

ਉਪਰੋਕਤ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਵੀ ਨੇ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਗੌਰਵ ਦਾ ਗੁਣਗਾਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਵੀ ਇਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂਆਂ, ਸੂਫ਼ੀਆਂ, ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਕਿੱਸਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰੋਸਾਈ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਧਰ ਉਪਰ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਨਮਾਨ ਦੇਣ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਵੀ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਝਿਜਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਸਨਮਾਨ ਵਧਾਉਣ ਉੱਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਆਭਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਜੂਦ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ ਖਾਂ ਭਲਾ :

(i) ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ ਕੌਣ ਵਸਦਾ ਹੈ ?

(ii) 'ਨਾਸ਼ੁਕਰੇ' ਕੌਣ ਹਨ ?

(iii) ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਉੱਪਰ ਕਿੰਨਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ ?

(iv) 'ਮਾਸੀ' ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

(v) ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਖ ਕਿਉਂ ਮੈਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ?

(vi) 'ਰਫ਼ੀਕ' ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?

(vii) ਕਿਸ ਦੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਦਰ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

(viii) ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਕਿਸ ਦੀ ਹਾਣੀ ਹੈ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕਾਵਿ-ਸਤਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਉ :

ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪਾਤਰ, ਸੰਗੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ,
ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਰੱਜ ਰੱਜ ਮਾਣੀ ਸੀ
ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ...

(i) ਇਹ ਰਚਨਾ ਕਿਸ ਦੀ ਹੈ ?

(ii) ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਕੀ ਹੋਇਆ ?

(iii) ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਕਿਸ ਨੇ ਮਾਣੀ ਹੈ ?

(iv) ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਕੌਣ ਅਸ਼-ਅਸ਼ ਕਰ ਉਠਦਾ ਹੈ ?

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਵਿ-ਟੋਟੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਹਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ :

ਉਂਜ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ ਧਾਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ,
ਲੱਚਰ ਗੀਤਾਂ ਕੀਤੀ ਮੈਲੀ ਸਾਖ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ,
ਸੋਹਣੇ ਗੀਤਾਂ ਸੰਗ ਕਰੀਏ ਸਨਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ
ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਕਹਿ ਉਠੇ ... ...

ਆਉ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰੀਏ

ੳ. ਪਾਠ ਤੋਂ ਅੱਗੇ

(i) ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ? ਇਸ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ?

(ii) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਲੀਲਾਂ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।

(iii) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ? ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।

(iv) ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ? ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਆਂਕੜੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਇਕ ਚਾਰਟ ਬਣਾਉ।

(v) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਬੋਲੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ।

ਅ. ਪਾਠ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਪਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸ ਕੇ ਵਾਕ ਬਣਾਉ :

(i) ਗੁਣਗਾਨ ...
(ii) ਅਹਿਸਾਨ ...
(iii) ਅੰਗੜਾਈ ...
(iv) ਫੁਰਮਾਨ ...
(v) ਸ਼ੁਕਰਾਨ ...
(vi) ਲਹਿਰਾਂ ...
(vii) ਬੋਲੀ ...
(viii) ਜ਼ੱਰਾ-ਜ਼ੱਰਾ ...
(ix) ਸਨਮਾਨ ...
(x) ਕਿੱਸਾਕਾਰ ...